

AZ ELŐÍTÉLETESSÉG TÁPLÁLTA MOTIVÁCIÓ, MINT UGRÓDESZKA JELENSÉG

Balázs Dávid, *hctnnc@gmail.com*

Debreceni Egyetem

Bevezetés

A romák és nem romák együttélése hazánk jövője szempontjából meghatározó kérdés. Ennek érdekében jöttek létre a keresztény roma szakkollégiumok, melyek legfőbb célja egy olyan roma értelmiségi réteg felnevelése, akik együtt tudnak és akarnak gondolkodni, illetve aktívan tevékenykedni nem roma társaikkal. (Forrai, 2014) Kedvezőtlen társadalmi és szociális helyzetük ellenére ezek a fiatalok részt vesznek a felsőoktatásban, ahol az előítéletekkel, a diszkriminációval, atrocitásokkal kell megküzdeniük. (Smith – Mackie, 2004, Raicsné, 2000)

A kutatás legfőbb célja annak feltérképezése volt, hogy a továbbtanulásnak, valamint az egyetemi tanulmányok folytatásának háttérében milyen intrinzik és extrinzik motivációs tényezők állnak az említett fiatalok esetében. A kutatásban 82 hallgató vett részt, akik szakkollégiumi jelentkezésükkor romának/cigánynak vallották magukat, jelenleg is felsőfokú tanulmányokat folytatnak, és tagjai a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózatnak. Hipotézisünk szerint a család, kiváltképp a szülők, jelentősen befolyásolják a továbbtanulási döntést és a roma fiatalok tanulási motivációját. Továbbá azt feltételezzük, hogy a többségi társadalom előítéletessége is hatással van a cigány/roma fiatalok tanulási motivációjára.

1. Adatok, elemzési módszerek

Kvantitatív módszer alkalmazásával vizsgáltuk a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat cigány/roma származású hallgatóit. A megkérdezett 82 hallgató közül 47 nő 35 férfi, átlagéletkoruk 21 év. A hallgatók a nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium, a pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium, a debreceni Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium, a debreceni Wáli István Református Cigány Szakkollégium, a miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégium, a szegedi Keresztény Roma Szakkollégium, a budapesti Jezsuita Szakkollégium, és a budapesti Református Cigány Szakkollégium tagjai.

25 kérdésből álló online kérdőív segítségével kerestük a választ a kutatási kérdéseinkre. Az elemzés során a hallgatók szociális hátterére, a továbbtanulást befolyásoló motivációs tényezőkre, illetve a jelenlegi tanulási motivációkra fókuszáltunk. Továbbá vizsgáltuk a hallgatók demográfiai (nem, életkor), társadalmi (családi háttér, szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci státusa) és intézményi, tanulmányi (intézmény típusa, érettségi eredmények) jellemzőit.

2. Iskolai teljesítményt befolyásoló tényezők

„A kisebbségben lévők – nemzetiségi, faji, vallási, nyelvi szempontból különbözőek – szinte mindenhol a világon nehézségekkel, sokszor fenyegetettséggel kell, hogy szembenézzenek. Nagyon gyakran sérülnek a kisebbségekhez tartozók alapvető jogai, ezen belül is leggyakrabban a gyerekek kerülnek kiszolgáltatott helyzetbe. A szegénység, az alacsony iskolázottság, a magasabb csecsemőhalandóság, a jelentős számú fiatalok bünelkövető és állami gondoskodásban élő, a kizsákmányolt gyerekek jellemzi leginkább a tipikus marginalizálódott csoportokat, közülük is kiemelkedően a cigányokat.” (*Raicsné*, 2000: 121)

Amerikai, nyugat-európai tanulmányok kimutatták, hogy az etnikai kisebbségekkel szembeni idegenkedő viselkedésformák és nyílt előítéletek csökkentek, helyettük burkoltabb előítéletek jelentek meg, amelyek a tolerancia és egyenlőség értékelvei mellett is képesek fennmaradni. A burkoltabb, modernebb előítéletek mindazonáltal nem kevésbé veszélyesek. A burkolt előítéletek, mint a szimbolikus rasszizmus, amikor az etnikai csoport szegénységét az erőfeszítés és motiváció hiányával magyarázzák, vagy az averzív rasszizmus, amely esetén az egyén az adott csoport tagjaitól távolságot tart, kerül bármiféle interakciót, politikailag korrekt előítéletnek minősülnek. Kísérletek alátámasztják, hogy a többségi társadalom tagjai máshogy viszonyulnak a kisebbséghez tartozókhoz, mint a saját tagjaikhoz, például a nem verbális kommunikációban. Kerülik a szemkontaktust, növelik a fizikai távolságot, így a kisebbség tagjai folyamatosan észlelhetik és érezhetik a rájuk vonatkozó másság-képet.

Magyarországon a cigányokkal/romákkal szembeni előítéletek továbbra is nyíltak és már gyermekkorban elmélyülnek. (*Bigazzi*, 2013)

Hazánkban végzett vizsgálatokból az is kiderül, hogy a cigány/roma gyerekek a magyar iskolarendszerbe való beilleszkedése rendkívül problematikus. (*Raicsné*, 2000) „A tanároknak és a szülőknek nem kell megtanítaniuk a gyűlöletet nyíltan, még ha néha meg is tetszik. A gyerekek eltanulhatják a sztereotípiákat és az előítéleteket egyszerűen azáltal is, hogy megfigyelik és utánozzák az idősebbeket” (*Smith – Mackie*, 2004)

A hátrányos helyzetű gyerekek szinte mindegyikénél tapasztalható az iskolai nyelvi hátrány. Fontos megjegyezni, hogy a hátrány csak az iskolai sikeresség szempontjából hátrány, a nyelvi készségegyüttes az iskolán kívül abszolút pozitív funkciót tölt be. Az iskolai elvárásoktól eltérő nyelvi készséget leginkább a családi környezet, illetve a szülők iskolázottsága befolyásolja. Megfigyelések szerint a gyerekek nyelvi készsége jelentős különbségeket mutat azonos életkorú gyerekek között is. A kedvezőbb társadalmi státusból érkező gyerek teljesítménye sokkal magasabb kevésbé kedvező társadalmi körülményből jövő társánál.

Hazánkban a legkedvezőtlenebb helyzetben élő gyerekek szignifikáns része cigány anyanyelvű. Rendkívül kevés, az egész országban csak néhány helyen van lehetőségük ezeknek a diákoknak, hogy saját anyanyelvükön tanulhassanak, kérdezhessenek vagy válaszolhassanak a pedagógus által feltett kérdésre. Az iskolában a cigány gyerekek kétnyelvűségéből adódó problémákat nem a magyar és cigány nyelv közötti váltás nehézsége adja, sokkal inkább a családi környezet fogalmi felépítése, szerkezete, ugyanis az otthoni környezetnek másfajta elvárásai vannak a nyelvi teljesítménnyel kapcsolatban. A szülők mást várnak el a gyerektől az iskolát megelőző hat évben és a későbbiek során is. (*Derdák – Varga, 1997*)

3. A továbbtanulás problematikája

A továbbtanulást befolyásoló tényezőket, egyrészt az oktatási intézmények kínálata, másrészt a családok kereslete határozza meg.

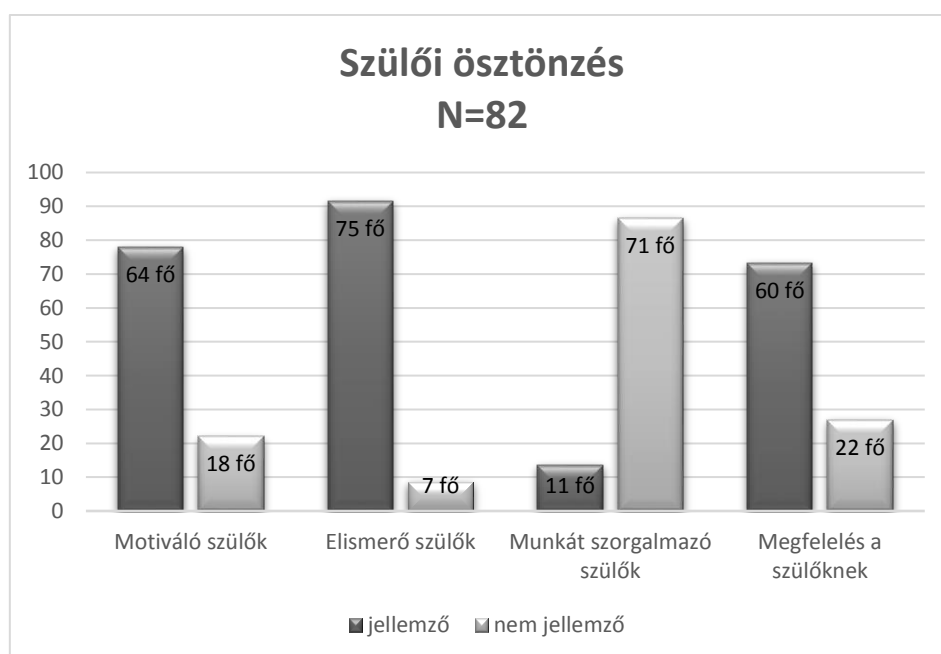
Az általános iskola végéhez közeledő nebuló és családja három lehetőség közül választhat. A nyolcadik osztály elvégzése után vagy érettségit adó szakközépiskolába, gimnáziumba, vagy érettségit nem adó szakképző iskolába fog járni, vagy nem folytatja tovább tanulmányait. A lehetőségekre a tanulmányok folytatásának várható sikeressége, a három iskolai végzettségi szint munkaerő-piaci értéke, a család erőforrásai, a továbbtanulás költségei gyakorolnak hatást.

A középfokú oktatási intézmények vagy az általános iskolai érdemjegyek alapján, vagy felvételi teszttel rangsorolják a jelentkezőket. Aki az általuk felállított küszöbérték felett teljesít, azt felveszik, aki alatta, azt nem. A szakképző iskolák között vannak olyanok is, akik alapján véve mindenkit felvesznek férőhelyeik betöltése érdekében. Az érettségit adó szakközépiskolába, gimnáziumba való bekerüléshez jobb általános iskolai eredmény, vagy felvételi teszteredmény szükségeltetik az érettségi magasabb munkaerő-piaci értéke okán. A középfokú továbbtanulás csatornájának megválasztásában a felsőfokú továbbtanulás esélye, a diploma haszna és költsége is központi szerepet játszik.

A korlátozó feltételek abból fakadnak, hogy egyfelől eltérő szociális háttérű családok különböző mértékben tudják biztosítani azokat a készségeket, jártasságokat, melyek egy sikeres iskolai pályafutást eredményezhetnek, másfelől a külső feltételek, mint a család lakóhelyi elszigeteltsége, tartós szegénysége, társadalmi elhatároltsága. (Kertesi, 2005)

3. Eredmények

Eredményeink alátámasztották azon feltételezésünket, miszerint a szülők tanuláshoz való hozzáállása rendkívüli mértékben befolyásolja a cigány/roma fiatalok tanulási motivációját. Eredményeink azt is mutatják, hogy a többségi társadalom előítéletességének nemcsak negatív, hanem jelentősen pozitív hatása is van a roma fiatalok továbbtanulására, tanulási motivációjára. A cigány/roma fiatalok döntően a saját ösztönzésük által tanulnak tovább, azonban a továbbtanulási döntést a hátrányos helyzetű családok kedvezőtlen anyagi helyzete befolyásolja leginkább.

Forrás: Saját ábra

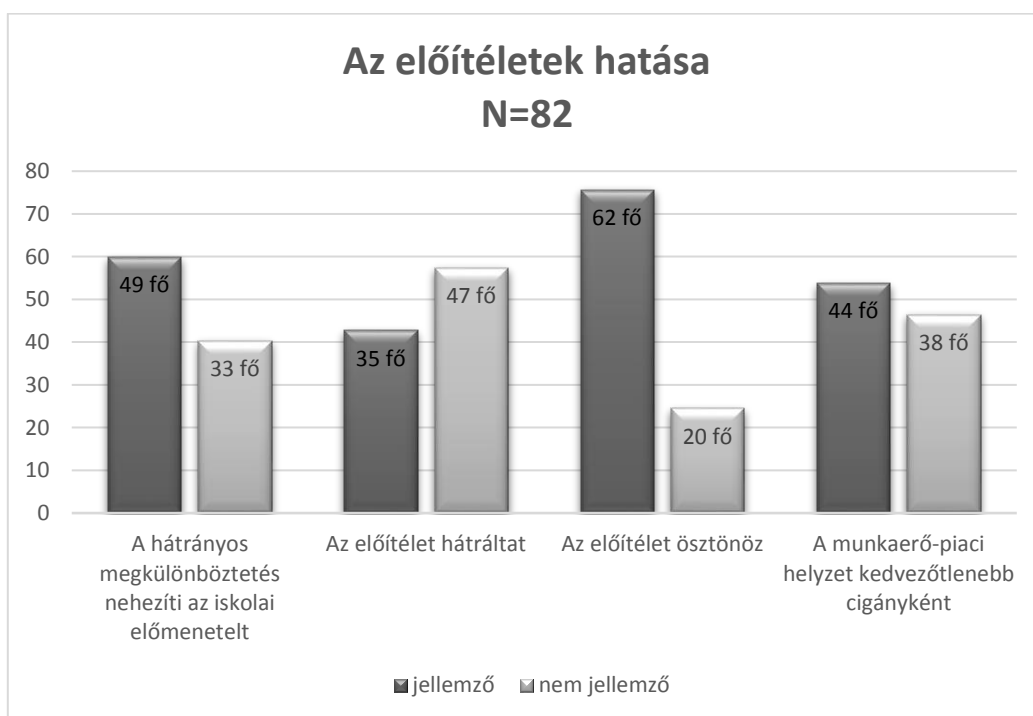
1. ábra Szülői ösztönzés

A válaszadók 78%-a (64 fő) úgy gondolja, hogy továbbtanulásában szülei motiválták leginkább. Azok a hallgatók, (18 fő) akiknél a szülői motiválás nem jellemző, vagy kevésbé jellemző, valószínűleg önmagukat ösztönözték, vagy egy a környezetükben lévő fontosabb személy (tanár, barát, családtag, példakép) motiválta őket továbbtanulásukban.

Arra az állításra, miszerint otthon elismeréssel fogadják a fiatalok eredményeit rendkívül meggyőző eredmény született. A szakkollégisták 91,5%-át (75 fő) jellemzi. Azok a szülők, (7 fő) akik nem ismerik el gyermekük/gyermekeik tanulmányi munkáját, előrehaladását, eredményeit, valószínűleg semlegesen állnak a továbbtanuláshoz, a diploma megszerzését nem tartják értéknek, vagy a tanulmányok folytatásának költségeit tartják szem előtt.

A válaszadók 73%-ának (60 fő) fontos, hogy megfeleljen családja elvárásainak. Azoknál, akiknél ez nem jellemző, (22 fő) valószínűleg nem ért egyet szülei elvárásaival vagy egyszerűen nem akar megfelelni azoknak.

A válaszadó hallgatók 13%-a (11 fő) gondolja úgy, hogy szülei jobban örültek volna, ha továbbtanulás helyett munkát vállal, 86%-a (71 fő) ezt nem tartja jellemzőnek.

Forrás: Saját ábra

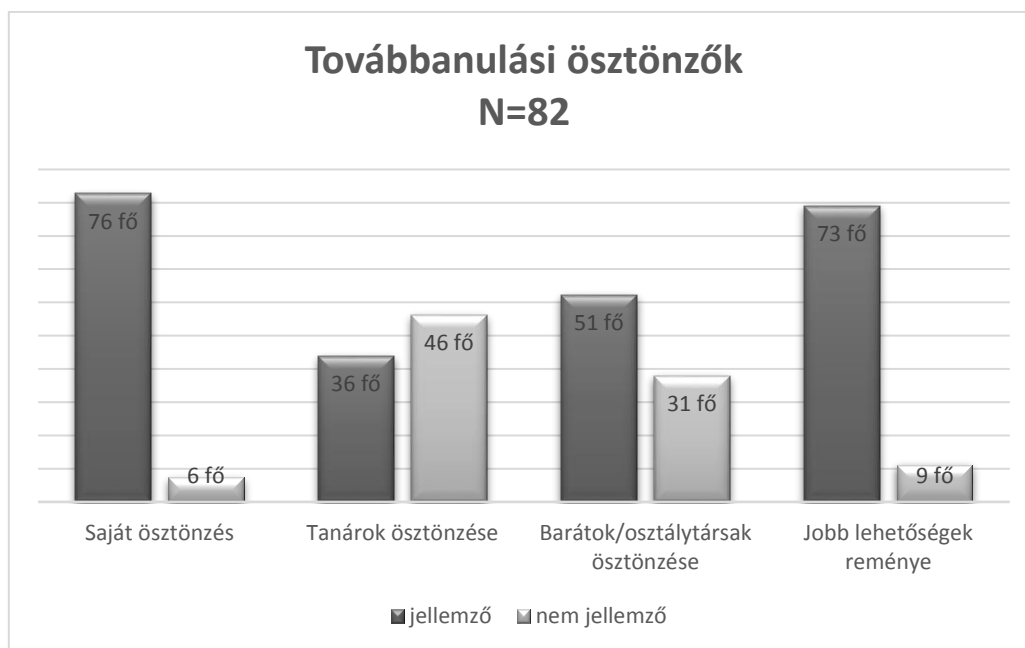
2. ábra Az előítéletek hatása

A kérdőívet kitöltő hallgatók 59,8%-át (49 fő) érte hátrányos megkülönböztetés a tanulmányai során, és ez nehezítette iskolai előmenetelüket. A hallgatók 40,2%-a (33 fő) nem tapasztalt hátrányos megkülönböztetés.

A következő két állítás a reziliencia mértékére világít rá a többségi társadalom előítéletein keresztül. A válaszadók 53,7%-a (47 fő) mondta azt, hogy a többségi társadalom előítéletei nem álltak negatív tényezőként továbbtanulásuk hátterében, és 42,7%-a (35 fő) nyilatkozta azt, hogy a továbbtanulásuk hátterében negatív tényezőként volt jelen. Valószínűsíthető, hogy a „nem jellemző” választ adók köre vagy nem tapasztalta meg az előítéletek negatív hatásait, vagy megtapasztalták, viszont rezilienciájuk mértéke magasabb, mint azoké, akik „jellemző” választ adták.

Arra az állításra, miszerint a többségi társadalom előítéletei ösztönzően hatottak a továbbtanulásomra, a következő válaszokat kaptam: a hallgatók 75,6%-a (62 fő) vallotta, hogy az őt ért előítéletek ösztönözték a továbbtanulásra, 24,4%-nál (20 fő) pedig vagy nem ösztönözte, vagy negatívan hatott továbbtanulására. (2. ábra) Arra következtethetünk, hogy a pozitív választ adó szakkollégisták „csak azért is” hozzáállása aktivizálta, energetizálta tanulási motivációjukat. Általánosítható továbbá, hogy az ő rezilienciájuk mértéke magasabb. A negatív választ adó hallgatók tanulási motivációját nem érintette a velük szemben támasztott előítéletesség, vagy negatívan befolyásolta továbbtanulásukat.

A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a szakkollégista hallgatók mit gondolnak saját maguk, mint kisebbségi tagok munkaerő-piaci helyzetéről. Az állítás rendkívül megosztónak bizonyult. A válaszadók 53,7%-a (44 fő) egyetért az állítással, azaz jellemzőnek gondolja, hogy cigányként/romaként kedvezőtlenebb helyzetben van a munkaerő-piacon. A válaszadók 46,3%-a (38 fő) pedig úgy gondolja, hogy nincs kedvezőtlenebb helyzetben.

Forrás: Saját ábra

3. ábra Továbbtanulással kapcsolatos ösztönzők

A válaszadók jelentős többsége, összesen 92,7%-a (76 fő) elsősorban saját magát ösztönözte a továbbtanulásra. Az okok széles skálán helyezkedhetnek el. Közrejátszhat a „csak azért is” effektus, a bizonyítási vágy önmaguknak, szülőknek, családnak, barátoknak, a korai tanulási motívumok beágyazódása, belső motivációs tényezőkké válása.

A szakkollégisták 7,3%-ára (6 fő) nem volt jellemző, vagyis az elsődleges motivációs forrásuk nem saját maguk. Valószínűsíthető, hogy azoknak a szakkollégista hallgatónak, akiknél ez nem volt jellemző a továbbtanulási döntés előtt és alatt külsőleg voltak motiválva, extrinzik motivációjuk kevésbé beágyazott, kevésbé fejlett. A hallgatók válaszaiból kiderül továbbá, hogy a pedagógusok motivációs munkája is jelentős a továbbtanulással kapcsolatban. A válaszadók 43,9%-a (36 fő) gondolja úgy, hogy tanulási motivációja köszönhető egy bizonyos tanárának vagy tanárainak, motiválta/motiválták őket a továbbtanulásukban. A hallgatók 56%-át (46 fő) viszont nem motiválták pedagógusok. Véleményem szerint a tanító, tanárok, oktatók munkája, a család tanuláshoz való hozzáállása után a legfontosabb. Arra az állításra, miszerint, ha úgy érzem, a társaim többet tudnak nálam, több időt fordítok a tanulásra, a hallgatók 62,2%-a (51 fő) adott pozitív választ, azaz, hogy jellemző rájuk, 37,8%-a (31 fő) negatív választ, vagyis nem jellemző rájuk. A válaszadók jelentős többsége, 89%-a (73 fő) adott „jellemző” véleményt arra az állításra, amely az előnyösebb munkaerő-piaci pozíció, jobb lehetőségek gondolatát szorgalmazza, mint a továbbtanulás háttérében álló motivációs forrást.

Összegzés

A hátrányos helyzetű szülők hiába szeretnék, hogy gyermekük tovább tanuljon, a finanszírozási probléma elegendő ok ahhoz, hogy a tanulmányok befejeződjenek, és a fiatal beintegrálódjon a munkaerő-piacra. Ha a szülők kedvezőtlen anyagi helyzete mellett az a szemlélet is fellelhető, miszerint a felsőfokú tanulmányoknak, a diplomának nincs értéke, jobban örülnek, ha gyermekük tanulmányait folytatása helyett munkába áll.

A válaszadó hallgatók többségét a szülei motiválták továbbtanulásában, eredményeit elismeréssel fogadják, a hallgatóknak többnyire fontos, hogy megfeleljenek szüleik elvárásainak, és kevésbé jellemző, hogy a továbbtanulás helyett a munkába állást szorgalmazták volna. Az állításokra adott válaszokból kiderül, hogy a szülő tanuláshoz való hozzáállása jelentősen befolyásolja a cigány/roma fiatalok tanulási motivációját.

A Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat hallgatói mindannyian felsőfokú tanulmányokat végeznek, bizonyosan értéként tekintenek erre a tényre, ugyanúgy, mint a diploma megszerzésére, értékére. A továbbtanulás előtt álló tanulóknak viszont fejtörést okozhat, hogy megéri-e hosszú évekig egyetemre járni, megéri-e a befektetett pénzt, az időt és az energiát, ha majd a diplomával, a munkaerőpiacra kikerülve a bőrszíne miatt nem kap munkát. Feltételezésünk, miszerint a többségi társadalom előítéletessége hatással van a cigány/roma fiatalok tanulási motivációjára alátámasztást nyert. A többségi társadalom előítéletessége hatással van a roma fiatalok továbbtanulására, hátráltat, illetve előmozdít egy „csak azért is” effektust, amely pozitívan hat tanulási motivációra. Alátámasztást nyert továbbá az a feltételezésünk is, amely szerint a roma fiatalok leginkább a saját ösztönzésük által tanulnak tovább.

Kutatásunk további szakaszában kvalitatív kutatási módszerek alkalmazásával kívánunk átfogóbb képet kapni a cigány/roma hallgatók motivációjáról.

Irodalomjegyzék

Bigazzi Sára (2013): Előítélet. In: Varga Aranka (szerk.): *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, p15-37

Derdák Tibor – Varga Aranka (1997): Az iskola nyelvezete – idegen nyelv. *Regio – Kisebbség, politika, társadalom* 7. évf. 2. sz.: p1-16

Eliot R. Smith – Diane M. Mackie (2004): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.

Forrai Tamás Gergely (2014): *Keresztény Roma Szakkollégiumok/Szakmai Standard*. <http://krszh.hu/szakmaisag/> (2020.12.08.)

Kertesi Gábor (2005): *Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris Kiadó, Budapest.

Raicsné dr. Horváth Anikó (2000): *Cigány népismeret és pedagógia*. Arculat Nyomda